

**125 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА
АЛЕКСАНДРА ВАСИЉЕВИЧА СОЛОВЈЕВА**

**ПРАВНИ
ФАКУЛТЕТ**

**125 ЛЕТ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ АЛЕКСАНДРА
ВАСИЉЕВИЧА СОЛОВЈЕВА**

**125 YEARS SINCE THE BIRTH OF ALEXANDER
VASILYEVICH SOLOVIEV**

1808

18-19.09.2015.

Правни факултет Универзитета у Београду

125 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА АЛЕКСАНДРА ВАСИЉЕВИЧА СОЛОВЈЕВА

18. септембра ове године навршава се 125 година од рођења великог руског научника који је својим радом у Србији задужио и нашу академску заједницу – Александра Васиљевича Соловјева. Он је двадесет шест година, од 1920. до 1946. године, предавао Историју словенских права на Правном факултету универзитета у Београду. За то време је написао велики број значајних научних радова из области како српске правне историје, тако и правне историје других словенских земаља (Црне Горе, Босне, Дубровника, Бугарске, као и родне Русије) и Ромејског царства (Византије), међу којима су најзначајнији његова докторска дисертација, *Законодавство Стефана Душана, цара Срба и Грка*, збирка *Одабрани споменици српског права (од XII до краја XV века)* – која је била намењена студентима, али је толико квалитетно састављена да је често коришћена и у научном раду – као и уџбеник из предмета који је предавао. И пошто је напустио овај факултет (од 1947. до 1951. године је био професор и први декан Правног факултета у Сарајеву, а затим је био принуђен да напусти земљу и преселио се у Женеву, где је остао до своје смрти 1971. године), Соловјев је наставио да објављује изузетно значајне научне радове из ових области, од којих највећи допринос историји српског права представља *Законик цара Стефана Душана*, најопсежнији и најквалитетнији коментар Душановог законика досад написан, објављен постхумно у издању САНУ 1980. године. Осим средњовековне правне историје, којом се примарно бавио, Соловјев се интересовао и за историју права новог века: њему дугујемо објављивање правних извора Паштровића и Грбља, као и проналажење и објављивање Богишићевих нацрта закона за Херцеговину, писаних за време херцеговачког устанка и рата 1875-1878. године.

Допринос А. В. Соловјева нашој и светској науци се не зауставља ни само у области права. Он је аутор и бројних радова из области политичке историје земаља којима се бавио као правни историчар. Еминентни је стручњак за хералдику, нарочито јужнословенских земаља и Ромејског царства – био је члан Међународне академије за хералдику (*Académie internationale d'héraldique*), а нашу литературу задужио је квалитетном студијом *Историја српског грба*, као и другим радовима из ове области. У Женеви је био професор словенских језика и руске литературе, а објавио је и преводе сабраних дела Достојевског и Толстоја на француски. Коначно, постхумно су у часопису *Новый Журнал* (часопис руске емиграције у Њујорку који излази од 1942. године) објављени и његови радови из области музикологије и историје музике.

Због свега наведеног Правни факултет Универзитета у Београду, који је најдуже био дом професора Соловјева, жели да обележи овај значајни јубилеј.

125 ЛЕТ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ АЛЕКСАНДРА ВАСИЛЬЕВИЧА СОЛОВЬЕВА

18 сентября этого года отмечается 125-летие со дня рождения великого русского ученого, оставившего своей работой в Сербии глубокие следы в сербских научных кругах – Александра Васильевича Соловьева. Он двадцать шесть лет (1920-1946. гг.) преподавал Историю славянских прав на Юридическом факультете Белградского университета. В этом периоде он написал большое количество важных научных исследований, касающихся как истории сербского права, так и истории прав других славянских стран (Черногории, Боснии, Дубровника, Болгарии, а также родной России) и Ромейского царства (Византии), а также и учебник по предмету, который он преподавал. Из его научных работ этого времени, может быть, самыми важными являются его докторская диссертация, *Законодательство Стефана Душана, царя Сербов и Греков*, и сборник *Избранные источники сербского права (от XII до конца XV века)*, который был предназначен для студентов, но был составлен так качественно, что им часто пользовались и ученые. И по уходу с Белградского университета (с 1947. по 1951. г. он был профессором и первым деканом Юридического факультета в Сараеве, а затем он был вынужден покинуть Югославию и переехал в Женеву, где он остался до своей смерти в 1971. году) Соловьев продолжал писать и публиковать важные работы в этих областях науки, из которых самым значительным является *Законник царя Стефана Душана*, самый объемный и самый качественный комментарий Законника Душана, опубликованный посмертно в издательстве Сербской Академии наук и художеств в 1980. году. Кроме истории средневекового права, Соловьев занимался и историей права нового века: он, к примеру, первый обнаружил и опубликовал правовые источники Паштровичей и Грбля, а также законопроекты Богишича для Герцеговины, созданные во время восстания и войны 1875-1878. гг.

Вклад А. В. Соловьева в мировую науку превосходит рамки правовой истории. Соловьев является автором и многочисленных работ по политической истории стран, право которых он исследовал. Он также был выдающимся знатоком геральдики, особенно южнославянских стран и Ромейского царства, и членом Международной академии для геральдики (*Académie internationale d'héraldique*), а сербской науке он оставил монографию об истории сербского герба и другие работы из этой области. В Женеве он был профессором славянских языков и русской литературы и опубликовал переводы на французский язык собраний сочинений Достоевского и Толстого. Наконец, в *Новом Журнале* (журнале русской эмиграции в Нью-Йорке, который выходит с 1942. года) посмертно опубликованы и его работы по музыкологии и истории музыки.

По всем вышеупомянутым причинам, Юридический факультет Белградского университета, который долгие годы являлся научным домом профессора Соловьева, желает отметить этот важный юбилей.

125 YEARS SINCE THE BIRTH OF ALEXANDER VASILYEVICH SOLOVIEV

The 18th of September this year marks the 125th anniversary of the birth of the great Russian scientist who had left a deep trace in Serbian academic circles – Alexander Vasilyevich Soloviev. He taught the History of Slavic Laws at the University of Belgrade Faculty of Law for twenty-six years, from 1920 to 1946. During that time, he wrote a great number of significant scientific works, both in the area of Serbian legal history and the legal history of other Slavic countries (Montenegro, Bosnia, Ragusa, Bulgaria, as well as his native Russia) and the Roman Empire (Byzantium). The most significant of those works are his doctoral thesis, *The Legislation of Stefan Dušan, the Emperor of Serbs and Greeks*, the collection *Selected Sources of Serbian Law (from the 12th to the late 15th century)* – which was meant for students, but the quality of which led to many scientific researchers using it as well – and the textbook for his course. Even after leaving the Faculty (he was a professor and the first dean of the Sarajevo Faculty of Law in 1947-1951, and was then forced to leave the country and moved to Geneva, where he remained until his death in 1971), Soloviev continued publishing highly relevant scientific texts in these areas, the most significant of which is *The Code of Emperor Stefan Dušan*, the best and most detailed commentary of Dušan's Code ever written, published posthumously by the Serbian Academy of Sciences and Arts in 1980. Apart from medieval legal history, which was his primary field of study, Soloviev also exhibited interest towards legal history of the Modern Age: it is to him that we owe the discovery and publication of the legal sources of Paštrovići and Grbalj, as well as Bogišić's drafts of acts for the Herzegovina, written during the uprising and war of 1875-1878.

A. V. Soloviev's scientific contribution does not end in the sphere of law. He also authored numerous papers dealing with the general (political) history of the countries that he had researched as a legal historian. He was a prominent expert in heraldry, particularly that of South Slavic countries and the Roman Empire – he was a member of the International Academy of Heraldry (*Académie internationale d'héraldique*); he wrote an important study about the history of the Serbian coat of arms, as well as other works in this area. In Geneva he worked as a professor of Slavic languages and Russian literature and published the French translations of the collected works of Tolstoy and Dostoyevsky. Finally, *The New Review* (*Новый Журнал* – a review of the Russian emigration in New York, published since 1942) posthumously published his works in the areas of musicology and the history of music.

For all the aforementioned reasons, the University of Belgrade Faculty of Law, which was professor Soloviev's professional home for the longest period of time, wishes to commemorate this significant anniversary.

Програм / Програма / Programme

18.09.2015, петак / пятница / Friday

09:00

**Отварање скупа. Поздравне речи.
Открытие конференции. Приветственное слово.
Conference start. Opening address.**

09:30

**Прва сесија: Соловјев, историја српског права и међународни поглед
Первая сессия: Соловьев, история сербского права и международный взгляд
Session one: Solovyev, Serbian legal history and international perspective**
(председава / председатель / chair Мирјана Живојиновић)

Юрий Михайлович Лукин

"Исследования сербского права в российской правовой науке в XIX–XX веках: определение общих и частных начал"

Piotr Szymańiec

"The Polish research on the Serbian legal history before Soloviev. A communicate"

Valerio Massimo Minale

"Soloviev's Teaching: For an Italian Edition of the Zakonik"

11:00

Кафе-пауза / Кофейная пауза / Coffee break

11:30

**Друга сесија: Соловјев и идеје права, државе и цркве
Вторая сессия: Соловьев и идеи права, государства и церкви
Session two: Solovyev and the ideas of law, the state and the church**
(председава / председатель / chair Юрий Михайлович Лукин)

Piotr Szymańiec

"A.V. Soloviev on the relations between state and religion"

Мария Александровна Капустина и Наталья Ивановна Малышева

"Русь, Россия, Российская Федерация: актуальные историко-правовые проблемы языка закона (к 125-летию со дня рождения А. В. Соловьева)"

Марина Игоревна Юдина и Светлана Васильевна Волкова

"Эволюция идеи власти в Московском царстве (конец XV– начало XVI вв.)"

14:00

Пауза за ручак / Перерыв для обеда / Lunch break

16:00

Трећа сесија: страни утицаји у средњовековном српском праву
Третья сессия: иностранные влияния в средневековом сербском праве
Session three: foreign influences in medieval Serbian law
(председава / председатель / chair Valerio Massimo Minale)

Paolo Angelini

"Greek-roman law in Serbia: the Abridged syntagma of Blastares"

Срђан Шаркић

"Особености рецепције грчко-римског права у Србији (допринос Александра Васильевича Соловјева)"

Тамара Матовић

"Грчки црквени достојанственици у пословима приватног права (XIV век)"

18:00

Кафе-пауза / Кофейная пауза / Coffee break

18:30

Четврта сесија: страни утицаји у средњовековном српском праву (наставак)
Третья сессия: иностранные влияния в средневековом сербском праве
(продолжение)
Session three: foreign influences in medieval Serbian law (continued)
(председава / председатель / chair Срђан Шаркић)

Зоран С. Мирковић

"Византијски утицаји на кривично право у средњовековној Србији – погледи Теодора Тарановског и Александра Соловјева"

Нина Кршљанин

"Саучесништво у средњовековном српском праву"

Андреја Катанчевић

"Саско аутономно судство у средњовековној Србији"

19.09.2015, субота / суббота / Saturday

09:30

Пета сесија: допринос Соловјева проучавању српског средњег века
Пятая сессия: вклад Соловьева в изучение сербского средневековья
Session five: Solovyev's contribution to Serbian medieval studeis
(председава / председатель / chair Алексеј Тимофејев)

Мирјана Живојиновић

"Рад Александра В. Соловјева на издавању аката"

Борис Милосављевић

"Допринос Александра Соловјева истраживању и разумевању континуитета у српској историји"

Дејан Јечменица

"Дубровачки корпус исправа Стефана Душана"

11:30

Кафе-пауза / Кофейная пауза / Coffee break

12:00

Шеста сесија: Соловјев – свестрани научник
Шестая сессия: Соловьев – универсальный ученый
Session six: Solovyev – the polymath
(председава / председатель / chair Борис Милосављевић)

Алексеј Тимофејев

"Александар Соловјев и питање колаборационизма руске емиграције за време Другог светског рата"

Далибор Ђукић

"А. В. Соловјев и историја руског монаштва на Атону"

Филип Милинковић

"Написи А. В. Соловјева о музици"

Закључивање рада конференције
Заключение работы конференции
Conference conclusion

dr Paolo Angelini

KU Leuven, Faculty of law

Department for Roman law and legal history

paolo.angelini@law.kuleuven.be

Greek-roman law in Serbia: the *Abridged syntagma* of Blastares

It's well known that A. Soloviev gave an immense contribution to the legal history of the Slavs. In particular he focused on the tripartite codification enacted by Stephan Dušan after the foundation of the Serbo-Greek empire. If the code which holds the name of the Serbian emperor has been largely investigated by several scholars, Soloviev pointed his attention also on the Serbian version of the *nomokanon* redacted by the hieromonk Matthew Blastares, on the so-called *Law of the emperor Justinian*, and on the links between the parts of the codification.

In the *Zakonodavstvo Stefana Dušana cara Srba i Grka*, Soloviev stressed the connections with the two other parts of the codification. He supported the theory that Byzantine law, through the abridged version of the *syntagma*, become law in force in the Serbo-Greek empire, in particular in the southern provinces, which had been under the byzantine control, whose population lived for many centuries according to Greek-roman law. The paper focuses on the Serbian *Abridged syntagma* and on the transplant of the Roman-byzantine juridical concepts and legal institutions in Serbia.

Through the use of the *Abridged syntagma*, Roman law - in its byzantine version - was adopted in Medieval Serbia, as well as in other countries, like Romania, Wallachia, and was also translated into Russian language. As it happened in Western Europe in the age of the *ius commune*, Greek-roman law was spread in Eastern Europe, creating a vast area of *ius commune graeco-romanum*.

Keywords: Abridged syntagma, Byzantine law, *ius commune graeco-romanum*.

др Ирина Геннадьевна Воробьева
профессор кафедры всеобщей истории
Тверской госуниверситет
dubrovnik@mail.ru

**Правовое положение средневекового Дубровника в российской историографии
XIX – XXI вв.**

Исследования А. В. Соловьева по истории права средневекового Дубровника, начатые с 1925 г., продолжили полноценное научное направление в российской славистике, возникшее еще в начале XIX века. Возможность работы в библиотеках Югославии, позволили А. В. Соловьеву опубликовать ряд важных документов о собственности патрициата, сборник постановлений законодательных органов после записи Статута 1272 г., получивших название Реформации. Мне удалось ознакомиться со статьей А.В. Соловьева в сборнике в честь М. Решетара (Белград, 1931 г.) более сорока лет назад и применить его данные и методику для анализа социально-правовой организации Дубровницкой республики.

Все публикации А. В. Соловьева деятельно изучались российскими историками в университетах Твери и Воронежа в 1970–2000-е гг. было издано несколько дискуссионных монографий по истории Дубровника (М. М. Фрейденберг, Н. П. Мананчикова, Н. Н. Подопригорова), получивших отклики в славянской научной литературе. Актуальность обращения российских историков-славистов к исследованиям А. В. Соловьева по истории права средневекового Дубровника подтверждается трудами хорватского академика, руководителя проекта по истории патрициата Дубровницкой республики Ненада Векарича и его оценкой научного вклада А. В. Соловьева.

Ключевые слова: кафедры славянского права в российских университетах, А. В. Соловьев, дубровницкий патрициат и его законодательная деятельность.

Далибор Ђукић, мс

Правни факултет Универзитета у Београду – асистент
dalibor.djukic@ius.bgr.ac.rs

А. В. Соловјев и историја руског монаштва на атону

У историји Свете Горе друга половина XVIII века обележена је масовним приливом руских монаха. Та новина није представљала озбиљан проблем за развој светогорске монашке заједнице све до 1912. године, када су снаге грчке морнарице ослободиле полуострво Халкидику од вишевековне турске власти. Тадашња настојања руске дипломатије да спрече припајање Свете Горе грчкој држави, изнела су на видело до тада прикривену нетрпељивост између монаха словенског и грчког порекла. Као што то увек бива у смутним временима, расправе су се водиле и око историјских чињеница, посебно оних на којима су темељена одређена права у сложеној организацији монашке заједнице. Тако су поједини грчки историчари изнели сумње у руски карактер манастира Светог Пантелејмона, покушавајући да појаву руског монаштва на Атону изместе из 11. века у скорију прошлост. Своје неслагање са таквим тенденциозним ставовима изразио је један број руских историчара, међу којима и А. В. Соловјев. У тексту под насловом „ИСТОРИЈА РУССКАГО МОНАШЕСТВА НА АФОНЪ“, он се аргументовано супротставља покушајима релативизације значаја који је руско монаштво имало за развој и формирање светогорске монашке заједнице. Иако је поменути спор између Руса и Грка одавно добио свој епилог, у светлу најновијих дешавања, може се рећи да није изгубио на актуелности.

Кључне речи: Атос, руско монаштво, правни статус, конститутивна повеља.

академик Мирјана Живојиновић

Византолошки институт САНУ – стални сарадник

mirjana.zivojinovic@sanu.ac.rs

Рад Александра В. Соловјева на издавању аката

Александар Васиљевич Соловјев је стигао у Београд (1920) у време када су српски научници, знајући непроцењиву вредност дипломатичког материјала за изучавање прошлости Српске средњовековне државе, већ настојали да се повеље издају. Теодор Тарановски, који је у то време припремао своју, до данас непревазиђену, књигу „Историја српског права у Немањичкој држави,“ допринео је да је Соловјев, врло брзо после свога доласка у Београд, почео проучавати дипломатички материјал у циљу његовог издавања. Већ 1926. године појавила се збирка повеља „Одабрани споменици српског права од XII до краја XV века“ коју је Соловјев брижљиво припремио и за коју можемо рећи да представља мали дипломатар. Осим повеља објављених у тој књизи, још десетак аката српских владара у којима су хронолошке индикације непотпуне или сасвим изостављене и за које није ни мало једноставно закључити да ли је сачувани примерак оригинал или препис – поуздан или прерађен, Соловјев је издао засебно (1926–1929). Уз издање сваке од тих повеља дао је расправу са свим о њој потребним обавештењима. Закључци до којих је Соловјев дошао, марљиво проучавајући све аспекте тих докумената, непревазиђени су до данас. Рад Александара Соловјева на издавању званичних и приватно-правних докумената заокружен је књигом „Грчке повеље српских владара“ (1936), која је била резултат сарадње А. В. Соловјева и Владимира Алексејевича Мошина, још једног Руса прегаоца у издавању дипломатичког материјала.

Слободно можемо рећи да је Александар Васиљевич Соловјев своја издања припремао по савременим методолошким принципима у складу са могућностима времена у коме је радио.

Кључне речи: акт, повеља, издање, збирка.

др Дејан Јечменица

Филозофски факултет Универзитета у Београду, одељење за историју – доцент
dejan.jecmenica@f.bg.ac.rs

Дубровачки корпус исправа краља и цара Стефана Душана

У широком научном опусу Александра В. Соловјева, лако се могу уочити примарни правци његових интересовања којима је у више наврата током дужег периода посвећивао своју научну пажњу. Иако је остао упамћен као најтемељнији и најзначајнији изучавалац Душановог законика у XX веку, пажња коју је посветио проучавању и издавању српске средњовековне дипломатичке грађе оставила је веома упечатљив траг у његовој научној делатности. У оквирима ње у више наврата нарочити интерес је показивао према повељама Стефана Душана и подацима које оне доносе. С друге стране, истовремено и паралелно, богатство и разноврсност изворне грађе Дубровачког архива лако су привукли пажњу научника широких интересовања, где је такође оставио значајан научни траг, и као истраживач и као приређивач издања извора. Остајући у наведеним оквирима, дипломатичка грађа – Стефан Душан – Дубровник, као скроман допринос обележавању значајног јубилеја великог научника, доносимо прилог о повељама и писмима краља и цара Стефана Душана Дубровнику. Овој теми се приближио и сам А. В. Соловјев у једном тренутку, пре скоро 90 година, закупљен проучавањем Душанове државе, али не напуштајући задате оквире прилога српској сфрагистици, писао је о печатима на повељама Стефана Душана Дубровнику.

Кључне речи: повеље, писма, Стефан Душан, Дубровник, А. В. Соловјев.

Мария Александровна Капустина, к.ю.н.

доцент кафедры теории и истории государства и права
Санкт-Петербургского государственного университета
mkapustina@list.ru

Наталья Ивановна Малышева, к.ю.н.

доцент кафедры теории и истории государства и права
Санкт-Петербургского государственного университета
nmal60@list.ru

**Русь, Россия, Российская Федерация:
актуальные историко-правовые проблемы языка закона
(к 125-летию со дня рождения А.В.Соловьева)**

Великий русский ученый Александр Васильевич Соловьев уделял большое внимание русскому языку, истории образования российского государства, имени страны «Россия» и имени народа «русский». Сегодня в многонациональной Российской Федерации вновь актуализировались проблемы русского языка.

В современных условиях особое внимание уделяется изучению русского языка как языка законодательных и правоприменительных актов, языка правового регулирования. Данный вопрос требует междисциплинарных исследований, так как язык закона, с одной стороны, обусловлен особенностями социокультурного и политического контекста, сословной и социальной структурой общества, письменностью, а с другой - непосредственно связан с историей государственных учреждений, отличается особым официально-деловым стилем, устойчивыми формулами, образующими формуляр документа.

При Президенте Российской Федерации работает общественный совет по русскому языку. Язык закона стал предметом не только филологических (лингвистических) дисциплин, но и историко-правовых и технико-юридических научных исследований. Творческое наследие юриста, историка и филолога А.В.Соловьева содержит в себе бесценный опыт комплексного проблемного сравнительного анализа русского языка закона.

Ключевые слова: история права и государства, теория права и государства, язык закона, юридическая техника, русский язык.

др Андреја Катанчевић

Правни факултет Универзитета у Београду – доцент
andrejakatancevic@gmail.com

Саско аутономно судство у средњовековној Србији

Долазак Саса на просторе средњовековне Србије се везује за период владе краља Уроша. Из његовог времена потиче и првим помен Саса у српским документима, уједно и једини за владе тог краља. Од времена његових синова, па све до краја постојања српске средњовековне државе постоји велики број извора који сведочи о постојању овог рударског народа на њеној територији.

Директних сведочанстава о томе ко је и када Сасе позва у Србију нема. Први о томе пише тек Мавро Орбини, више од три века после владавине краља Уроша.

У дубровачким документима је посведочен „суд Немаца“ („*curia Teutonicorum*“) на територији српске државе. С друге стране, тадашњи српски законски споменици ћуте о постојању оваквог суда. Такође, не постоји нити један историјски извор који би директно посведочио о постојању саских привилегија унутар српске државе, па ни привилегије на аутономно судство.

Рад се бави истраживањем питања како и зашто су на српској територији настали ови судови и која је била њихова надлежност.

Примењени методи су језичко и системско тумачење извора, као и историјски метод.

Кључне речи: Саси, српско средњовековно право, аутономно судство, саске привилегије, рударско право.

др Виктор Иванович Косик
Институт славяноведения РАН
kosikviktor@mail.ru

Русский Белград Александра Соловьева

Текст посвящен русскому Белграду, в котором жил и работал Александр Соловьев. В очерке присутствует пять взаимосвязанных сюжетов.

Первый посвящен классово-профессиональному составу новых жителей Белграда: от бывших воинов Врангелевской армии до лиц свободных профессий.

Второй включает в себя общую картину русского Белграда.

Здесь и быт, включающий в себя квартирный вопрос, отношения с сербским населением Белграда, обрисовку обстановки по сохранению своей русскости в семье, среди товарищей по изгнанию. Тут и разнообразная картина по поиску и нахождению работы.

Дана примерная классификация заработной платы некоторых категорий у русских. Освещены отношения с работодателями и внутри трудового сообщества. Кратко очерчена религиозная жизнь, деятельность самой Церкви среди русских эмигрантов и их потомков. Затронут авторитет самой Русской Церкви при рассмотрении картин создания и работы различных союзов и объединений в эмигрантском сообществе. Представлены картины, которые позволяют увидеть различное отношение властей, прессы к новоприбывшим жителям Королевства – от положительного до негативного, от братского отношения до видения в русских чуждых сербам людей, наделенных отрицательными чертами и поведением.

Третий посвящен Белградскому университету, в котором наряду с другими представителями русской науки преподавал Александр Соловьев.

Четвертый связан с развлечениями, с культурной жизнью русского Белграда. Здесь и разнообразная деятельность музыкально-певческих коллективов – от хоров, выступающих по кафанам Белграда с «русской цыганщиной» до театральных трупп с различным репертуаром развлекательного характера. Тут и концертная деятельность известных русских артисток и артистов по различным залам Белграда. Большое внимание уделено русскому драматическому искусству и его мастерам, выступавшим на многих подмостках столицы Королевства сербов, хорватов и словенцев (позднее – Королевство Югославия) – от залы Офицерского собрания до сцены Народного театра. Здесь и собственно драма, балет, опера, оперетта. Раскрыта история и деятельность Русского Дома имени императора-мученика Николая II. Подчеркнуто, что Русский Дом стал центром и русской культурной жизни, участниками которой стали многие представители религиозной и светской мысли, включая и лекционную деятельность многих ученых, действовавших в рамках Русского Научного института.

Пятый затрагивает тему, связанную с участием Александра Соловьева в создании Русского музыкального общества, его деятельности, а также выступления в нем Александра Соловьева с лекциями.

Ключевые слова: Соловьев, Русский Белград, культурная жизнь.

др Нина Кршљанин

Правни факултет Универзитета у Београду – доцент

nina.krsljanin@ius.bg.ac.rs.

Саучесништво у средњовековном српском праву

Питање саучесништва у средњовековном српском праву први је на општи начин обрадио А. В. Соловјев у оквиру своје докторске дисертације *Законодавство Стефана Душана, цара Срба и Грка*. Ослањајући се на основе које је Соловјев поставио, аутор ће у овом раду покушати да екстензивније анализира различите појавне облике саучесништва у средњовековним српским изворима. Будући да оно ни у домаћим, ни у изворима ромејског порекла није било нормирано на општи начин, већ у оквиру прописивања појединачних кривичних дела, од великог значаја ће бити питања код којих је кривичних дела предвиђено кажњавање саучесника, којих врста саучесника и каквом казном у поређењу са казном главног извршиоца. Пажња ће се обратити и на она кривична дела код којих по самој њиховој природи постоји саизвршилаштво.

Кључне речи: Саучесништво, средњовековно српско право, Душанов законик, Номоканон Светог Саве, Синтагма Матије Властара.

Юрий Михайлович Лукин

ассистент кафедры теории и истории государства и права
Казанского (Приволжского) Федерального Университета
yu.m.lukin@gmail.com

Исследования сербского права в российской правовой науки в XIX –XX веках: определение общих и частных начал

Институты права Сербии основывались на правовых обычаях, нормах римского и византийского права, законодательстве сербских правителей.. Наиболее известным памятником сербского феодального права является «Законник благоверного царя Стефана». Русские исследователи сербского права, во многом ориентировались на данный источник. Труды Ф.Тарановского, Д. Янковича, М. Сперанского открыли тематику сербского права в русской историографии и в правовых исследованиях.

При этом часть списков были открыты русскими исследователями. Например, Струшский список (102 статьи, не ранее 1380 г.). Выявлен в 1846 г. русским славистом В. И. Григоровичем в монастыре Стриси. Впервые опубликован в его книге «Очеркъ путешествія по Европейской Турціи» (Казань, 1848). 3. Атонский список (184 статьи, XV в.). Выявлен так же В.И.Григоровичем в 1845 г. Быстрицкий список (184 статьи, не ранее 1454 г.). Выявлен в Бистрицком монастыре. Введен в научный оборот в 1841 г. русским профессором Н. И. Надеждиным.

Исследованию “Законника Стефана Душана” занимались многие русские правоведы как дореволюционные, так и в советское время. Среди наиболее значимых работ можно выделить работы А. Соловьева, Ф. Тарановского, М. Тихомирнова, Ф. Зигеля.

Тамара Матовић, мс

Византолошки институт САНУ – истраживач сарадник
Правни факултет Универзитета у Београду – докторске студије
tamara.matovic@vi.sanu.ac.rs.

Грчки црквени достојанственици у пословима приватног права (XIV век)

У раду истражујемо појаву црквених достојанственика у неколико приватноправних докумената. То су докази о правним пословима насталим на територији Византије, а у чијем су састављању неминовно учествовали црквени достојанственици, односно, црквени чиновници и њихове канцеларије. Улога црквеног клира је честа тема у различитим истраживањима, али је у склопу правне анализе уговора физичких лица, као и тестамената, најчешће заобилажена. У приватноправним актима појављује се неколико уобичајених достојанственика, посвећених одређеном кругу послова, које је сâм А. Соловјев представио у истраживању "Судије и суд по градовима Душанове државе" (Гласник Скопског научног друштва 7-8/1930), на основу тадашњег научног апарата и доступних извора. Тај напор је значајно допунила М. Живојиновић ("Судство у грчким областима српског царства", ЗРВИ 10/1967) на изворној грађи серске митрополије. Ми у овом раду покушавамо да сагледамо узак део тог феномена на грађи приватноправног карактера из архива неколико светогорских манастира.

Кључне речи: приватно право, нотаријат, црквена организација, форма документа, светогорски манастири.

мр Филип Милинковић

Универзитет уметности у Београду – докторске студије
filip.milinkovic85@gmail.com

Написи А. В. Соловјева о музици

Међу постхумно објављеним текстовима А. В. Соловјева два су посвећена музичким темама. Публиковани су 1972. (П. И. Чайковски и его музика) и 1974. (Русская музика до начала XX века) у Њу Јорку у часопису *The New Review / Новый Журнал* у рубрици Саопштења и коментари. Ови написи су својеврсно сведочанство о ширини образовања Соловјева, имају прегледни карактер, задивљују прецизношћу фактографије, а нарочито је интересантно сагледати их из угла актуелних проблемских питања руске музичке историографије: однос руске и европске културе, однос према фолклору као композиторској инспирацији, питања вредновања појединачних доприноса и низ других. Соловјев о музици расправља са ауторитетом зналаца, осврће се на веома специфична питања везана за музичка изражајна средства (хармонски језик, оркестрација, тематизам), али је приступ провокативан првенствено због начина на који контекстуализује музику, сагледавајући је и као својеврсни одговор на друштвена кретања и у односу на друге уметности и књижевност, па и она најужа стручна питања попут односа према вагнеријанству, однос према традицији, оријентализму и томе слично. Чланци су писани популарно и углавном не одају изворе и стога је интригантано јединствено помињање у чланку о Чајковском имена Игора Гљебова (псеудоним Бориса Асафјева), водећег руског и совјетског музиколога XX века, аутора тадашњих најзначајнијих стваралаштву овог композитора. Мада се разматрање музичких написа Соловјева креће маргиналним простором његовог деловања, оно ипак може да осветли типичне одлике мишљења овог врсног интелектуалца.

Кључне речи: А. В. Соловјев, историја руске музике, П. И. Чајковски, руска култура.

др Борис Милосављевић

Балканолошки институт САНУ – научни сарадник

borismiloss@gmail.com

Допринос Александра Соловјева истраживању и разумевању континуитета у српској историји

Александар Соловјев је велики део свога опуса посветио истраживању српског средњовековног законодавства, што је била и тема његовог доктората (*Законодавство Стефана Душана, цара Срба и Грка*). Соловјев разматра значење речи „држава“ и појам државе у средњовековној Србији, поредећи га са модерним схватањем државе изложеним у општој теорији државе. Посебно треба истаћи његово свеобухватно и обазриво тумачење средњовековних правних аката и судских процеса. Захваљујући правничкој херменеутици и ослоњу на широко опште образовање и културу, познавање историје права, цркве и црквених канона, као и релевантне научне литературе на светским језицима, његова објективистичка реконструкција конкретних догађаја и процеса које тумачи из сачуваних извора жива је, кохерентна и упечатљива.

Соловјев је посебну пажњу посветио изучавању извора који могу да посведоче да је средњовековно законодавство имало дуготрајнији утицај него што се обично мисли. Измене у преписима и прерадама Душановог закона Соловјев не посматра искључиво као кварење првобитног текста, већ као потврду његове употребе и прилагођавања стварним животним околностима у времену између коначног пада последњих делова српске средњовековне државе и обнове државности у XIX веку. Соловјев упућује на прераду Душановог законодавства у XVII веку (које остаје меродавно и у наредном, XVIII веку) намењену световним судовима и указује и на одређене поступке у обичајном праву за које се не могу наћи други извори до средњовековних. Соловјев упућује на народне судове аутономних области у оквиру турске државе, где су биле потребне одредбе византијских и српских зборника о грађанском и наследном праву и посебно кривичном праву. Иако политичке установе српске средњовековне државе нису постојале у време обнове српске државе, у XIX веку, опстало је средњовековно схватање самосталне државе као монархије (царства), захваљујући утицају цркве као једине институције која се одржала у континуитету. Соловјев указује и на руске утицаје, који опет имају средњовековно византијско порекло.

Кључне речи: држава, Душаново законодавство, Византија, континуитет, народни судови, обичајно право, критичко тумачење.

dr Valerio Massimo Minale

Università Commerciale Luigi Bocconi – Milano

minavip@tin.it

Soloviev's Teaching: For an Italian Edition of the *Zakonik*

L'influence du droit byzantin dans les pays orthodoxes, title of a famous paper presented at the 10th International Congress of Historical Sciences, which took place in Rome between 4th-11th september 1955, and then published as a long article in one of the volumes of the acts, had a great importance concerning the exit of this matter outside the limits of the Slavic scientific world: so, the role played by Alexander Vasilević Soloviev in the juridical historiography of Byzantine law could be considered essential also for us scholars of Roman law and in this sense his teaching has still a strong value in projecting to prepare an Italian edition, better an annotated translation, of the *Zakonik*.

Keywords: Alexander A. Soloviev, Byzantine Law, Isaurian Ekloge, Dusan's *Zakonik*, Italian Edition.

др Зоран С. Мирковић

Правни факултет Универзитета у Београду – редовни професор
zoranm@ius.bg.ac.rs

**Византијски утицаји на кривично право у средњовековној Србији – погледи
Теодора Тарановског и Александра Соловјева**

Аутор испитује ставове Теодора Тарановског и Александра Соловјева о утицају византијског права на кривично право у средњовековној Србији и покушава да одговори на следећа питања: да ли је међу њиховим ставовима постојала разлика и у чему се она састојала? на чему се темељила разлика у ставовима?

Поред тога, аутор настоји да одговори на питања: шта говори српска средњовековна грађа, а шта она из доцнијег времена? да ли постоји сличност са судбином римског права на европском Западу?

Кључне речи: Византијско право, средњовековна Србија, кривично право, Теодор Тарановски, Александар Соловјев.

др Симиша Мишић,

Филозофски факултет Универзитета у Београду – редовни професор
simisic@f.bg.ac.rs

СОЦИЈАЛНА СТРУКТУРА СРПСКОГ СРЕДЊОВЕКОВНОГ ДРУШТВА У ДЕЛУ АЛЕКСАНДРА СОЛОВЈЕВА

Александар Соловјев је, проучавајући средњовековне српске правне споменике, пажњу посветио и друштвеним слојевима у српској држави. Сама изворна грађа му је наметала теме о улози и положају владајућих слојева (владар, властела) и зависног становништва (меропси, сокалници, занатлије, отроци). Коментари уз Душанов законик то најбоље показују. Соловјев се такође бавио и објављивањем дипломатичке грађе, што га је подстакло да пише и о односима у српском друштву. Дobar пример таквог рада је расправа настала на основу повеље цара Уроша из 1363. године, о замени поседа између кнеза Војислава Војиновића и челника Мусе. Рад се бави дoметима истраживања Александра Соловјева у овој области, као и значају његових резултата за савремену српску медијевистику.

Кључне речи: Србија, Соловјев, друштвене структуре, властела, меропси, средњи век.

др Юрий Владимирович Оспенников

Самарский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний –
профессор, подполковник внутренней службы
desmandado@yandex.ru

Источники городского права южнославянских и древнерусских городов в XIII- XV вв.

В средние века на побережье Адриатического моря сложились славянские города-государства, в некоторых чертах своего устройства схожие с городами-республиками Северо-Западной Руси. При этом правовые системы, с которыми городские общины обоих регионов входили в тесное соприкосновение, существенно различались. Совокупность этих обстоятельств определила уникальное сочетание типичных и своеобразных черт городского права южнославянских и древнерусских городов. На основе сравнительного анализа источников городского права южнославянских и древнерусских городов (городские статуты Сплита, Задара, Трогира и др., Законник Стефана Душана, договорные грамоты вечевых городов с князьями, Псковская Судная грамота, международные договоры городских общин и др.) выявлены характерные черты южнославянской и древнерусской систем городского права, показано их своеобразие. Особое внимание уделено соотношению самобытных традиций и влияния иностранных правовых систем.

dr Piotr Szymaniec

Vice-Director of the Institute of Socio-Legal Studies

The Angelus Silesius University of Applied Sciences in Wałbrzych

pszymaniec@poczta.onet.pl

A.V. Soloviev on the relations between state and religion

Alexander V. Soloviev wrote many works on the relation between state and religion, mainly in the context of the Russian history of ideas. He examined in detail the concepts of “Holy Russia” [‘Svjataja Rus’] (1928, 1958) and of “Fair Russia” [‘Svetlaja Rus’] (1954), pointing out that both concepts are distinct for the Russian culture. As he pointed out, the similar term “Holy Poland” [‘święta Polska’] was used only in the Polish poetry of the period of Romanticism (in the works by Juliusz Słowacki and Zygmunt Krasiński) and it was soon forgotten. For Soloviev, the last major exponent of this idea was the philosopher Vladimir Solov’jov. According to the historian, the idea is very far-reaching because it not only justifies the holiness of the Russian land (like Holy Land), but also of the Russian people and the Russian state. As the scholar indicated, its origins dated back to the beginning of Christianity in Rus, which was adopted relatively late, but it was deeply experienced and internalized. That process of the adoption of Christianity gave the groundwork for a specific Russian spirituality. Christianity, perceived in such a way, influenced the understanding of its mission and tasks by the Russian people. This spirituality explains a special relationship between state and religion in the tsarist Russia. The paradox associated with this idea is concerned with the fact that, on the one hand, the idea of “Third Rome” which was part of the official Russian state ideology evolved from it. This ideology led to a complete subordination of the Orthodox Church to the tsar’s authority in 1667. On the other hand, the idea of “Holy Russia” justified – in the situation of conflict between the oppressiveness of power and the “conscience” of the people – an escape into the realm of pure spirituality, unlimited inner freedom (as was the case with Old Believers in the 17th century). The first aim of the conference lecture is to present the view of Soloviev on the issue. While the second aim is to investigate whether – using Soloviev’s methodological approach which exposes the issue of type of spirituality (Soloviev himself explicitly does not use such a term, but the notion is inherent in his reflection) and the “ancient national consciousness” – the relationships between religion and state in the history of other selected countries of Central and Eastern Europe could be explained.

The project was financed from the sources of the National Science Centre (Narodowe Centrum Nauki) according to the on the decision No. DEC-2013/09/BHS5/04436.

Keywords: Alexander V. Soloviev, state, religion, Russia, “Holy Russia”, Christianity, spirituality, Central and Eastern Europe.

dr Piotr Szymaniec

Vice-Director of the Institute of Socio-Legal Studies

The Angelus Silesius University of Applied Sciences in Wałbrzych

pszymaniec@poczta.onet.pl

The Polish research on the Serbian legal history before Soloviev. A communicate

Alexander V. Soloviev praised in his dissertation *Statuty Cara Stefana Duszana* (“The statutes of the Tsar Stephen Dušan”, Lwów [Lviv] 1939, published in Polish) praised the Polish legal historians who dealt with the Serbian legal history. The first of them was the pupil of Gustav Hugo, Waclaw Alexander Maciejowski (1792–1883), who developed the Slavophile approach to the Serbian legal history. Therefore, Maciejowski considered the Stephen Dušan’s code to be a part of the early Slavic law, sharing the same “spirit of nationality” as the early Polish, Rus’ or Czech laws. Andrzej Franciszek Kucharski (1795–1862) was a historian of the same period whose main achievement was the edition of sources entitled *Antiquissima monumenta juris slovenici* (1838). Romuald Hube (1803–1890), a legal historian influenced by Hegelianism, was an another Polish scholar mentioned by Soloviev. In his work *O znaczeniu prawa rzymskiego i rzymsko-bizantyjskiego u narodów słowiańskich* (1868), Hube argued that the Stephen Dušan’s code was influenced by the Roman-Byzantine law. Soloviev quoted also his contemporaries: Stanisław Borowski (1903–1945) and Władysław Namysłowski (1889–1957). Namysłowski, being undoubtedly the most important among these scholars, used a so-called “chronological-dynamic” method of inquiry and was familiar with contemporary Serbian research. In a short conference lecture the methodological differences between the Polish scholars dealing with the Serbian legal history will be presented.

Keywords: Alexander V. Soloviev, Serbia, Serbian legal history, the Polish legal historians, Waclaw Alexander Maciejowski, Romuald Hube, Andrzej Franciszek Kucharski, Stanisław Borowski, Władysław Namysłowski, Stephen Dušan’s code.

др Алексеј Тимофејев

Институт за новију историју Србије – научни сарадник

al.timofev@gmail.com

Александар Соловјев и питање колаборационизма руске емиграције за време Другог светског рата

У приказивању историје руске емиграције у Србији предњаче теме о међуратном периоду и културном, научном и друштвеном утицају који је имала руска емиграција у том раздобљу. Живот руске емиграције за време Другог светског рата и након њега не представља толико атрактивну тему за истраживаче и није довољно проучен. На примеру Александра Соловјева, реномираног универзитетског научника, покушавамо да сагледамо живот руске емиграције за време Другог светског рата. Осим политичких погледа (углавном антикомунистичких и десничарских иако у већини случајева далеких од екстремног расизма и антисемитизма) школовани део руске емиграције је био везан за урбани живот и делатност у оквиру установа културе, просвете или државне администрације. За време рата овај начин живота и погледа на свет су неизбежно постављали питање колаборационизма са страним или домаћим окупационим властима. У објављеним радовима у дневним новинама, у доприносу Српском културном плану, у писању елабората назирани су се елементи колаборације у деловању А.Соловјева за време Другог светског рата. Ипак, природа ових радова није носила идеолошку, већ научну конотацију, као и анализу повезаности српског етничког простора ван граница Недићеве Србије (углавном питање очувања српске традиције на подручју Црне Горе). Ови догађаји су резултирали у страдању руске емиграције у два велика процеса чистке – 1944/1945. и 1948/1949, након којих је руска емиграција у Србији била уништена као јединствени друштвени феномен, значајан број емиграната је напустио Југославију. Судбина А.Соловјева после доласка КПЈ на власт и конфликта ИБ су се уклапали у ову општу тенденцију.

Кључне речи: А. В. Соловјев, руска емиграција у Србији, Други светски рат, колаборационизам, вансудске репресије.

др Срђан Шаркић

Правни факултет Универзитета у Новом Саду - редовни професор
srdjansarkic@gmail.com

Особености рецепције грчко-римског права у Србији

(допринос Александра Васиљевича Соловјева)

Да би се рецепција грчко-римског (византијског) права у средњовековној Србији у потпуности проучила сматрамо да је најбољи пут истраживање појединих института и посматрање њихове трансформације од римског, преко византијског до средњовековног српског права. Добру основу за овакав метод поставио је још далеке 1928. године Александар Соловјев у својој докторској дисертацији о законодавству Стефана Душана. Мада је велики научник објаснио грчко-римско порекло многих правних установа које се срећу у средњовековној Србији, он у својим истраживањима није пратио њихову трансформацију од римског до српског права, већ их је посматрао у оквиру појединих грана права. Стога сматрамо да пред нашим правним историчарима још увек стоји задатак да испитају појединачно све институте римског права који се срећу у средњовековном српском праву и да пробају да утврде у којој мери су те установе биле у складу са српским обичајним правом и приликама у средњовековној Србији.

Кључне речи: Александар Соловјев, грчко-римско право, рецепција, установе, средњовековно српско право.

Марина Игоревна Юдина, к.ю.н.

доцент кафедры теории и истории государства и права
Санкт-Петербургского государственного университета
kirilludin@mail.ru

Светлана Васильевна Волкова, к.ю.н.

доцент кафедры теории и истории государства и права
Санкт-Петербургского государственного университета
volkova.s12@mail.ru

Эволюция идеи власти в Московском царстве (конец XV– начало XVI вв.)

В конце XV–начале XVI вв. появляется целый ряд произведений с ярко выраженным идейно-политическим содержанием, где уделяется большое внимание вопросу о происхождении власти московских государей, дается историческое обоснование правопреемственности и династических притязаний, а также рассматриваются взаимоотношения между светской и духовной властями, определяется их исторический статус и объем властных полномочий, содержание нравственных и юридических критериев, которым должен соответствовать верховный властитель, законность форм реализации власти, организация судопроизводства, положение Церкви. Особое значение формирующейся идеологии московского самодержавия обусловило ее усиленную разработку в политической литературе. Некоторые из этих работ, прежде всего «Сказание о князьях Владимирских», активно влияли на процесс становления официальной идеологии.

Московская власть рассматривала себя как преемницу традиций Византии. Для общественного сознания Московской Руси примером и образцом государственного устройства общества была Византийская империя, поэтому задачей русской духовной литературы XV–XVI вв. было показать (доказать) тесную связь Московского государства с древними византийскими традициями (в Византии идеи превосходства светской власти, подчинения церковной организации императорскому двору прекрасно уживались с теорией превосходства церковной власти над царской), но при этом последовательно развивались идеи сильной, ничем не ограниченной самодержавной власти. Так, Иван IV отказывает церкви во вмешательстве в государственные дела. Такое понимание сущности власти нашло свое отражение в тексте «Домостроя»: «Бог – во вселенной, царь – в государстве, отец – в семье». В основе политических и общественных воззрений Ивана Грозного лежала модель христианско-византийского самодержавия, а именно – идея православной неограниченной власти монарха, названной современниками самодержавием. Правда, не все современники поддержали эту доктрину, что еще раз подтверждает мысль о том, что форма правления в государстве определяется не личными качествами государя и не его политикой, а куда более сложными процессами и явлениями.

Ключевые слова: Русское православное правосознание, происхождение власти московских государей, теории происхождения государства и власти, верховная, наследственная власть, доктрина «богоустановленности».

Организациони одбор / Оргкомитет / Organising committee

1. др Сима Аврамовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, декан Факултета,
2. академик Љубомир Максимовић, професор емеритус, директор Византолошког института САНУ,
3. др Зоран Мирковић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, шеф Катедре за правну историју,
4. др Мирјана Стефановски, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду,
5. др Жика Бујуклић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду,
6. др Дејан Јечменица, доцент Филозофског факултета Универзитета у Београду,
7. др Нина Кршљанин, доцент Правног факултета Универзитета у Београду.